

Txinguiz Aitmàtov

JAMILA

Traducció del rus de
Marta Nin

KARWÁN

tetí

JAMILA

*A la meva generació, criada amb l'abric militar
dels pares i germans grans.*

Aquí estic, una vegada més, davant d'aquest petit quadre emmarcat modestament. Demà de bon matí me'n vaig al poblat, i miro el quadre llargament, amb deteniment, com si pogués adreçar-me unes paraules de comiat.

No l'he exposat mai, aquest quadre. És més, quan venen a veure'm els parents del poblat, procuro deixar-lo fora de la vista. No perquè me n'avergonyeixi, però és lluny de ser una obra d'art. És senzill, tan senzill com la terra que representa.

Al fons del quadre hi ha un retall de cel de tardor esmorteït. A la llunyania, el vent empeny uns nuvolets fugissers i clapejats per damunt

d'una serralada. En un primer pla s'estén una estepa d'artemísies d'un roig marronós. I un camí negre, encara humit per les pluges recents. A la vora s'amunteguen uns matolls d'acnàters, secs i trencats. Al llarg d'una rodera erosionada es van succeint les petjades de dos vianants. A mesura que s'allunyen, les petjades s'atenuen, com si només els faltés fer un pas més per sortir del marc. Un d'ells... Però ara m'estic avançant.

Tot plegat va passar durant la meva primera joventut. Era el tercer any de guerra. Als fronts llunyans, al voltant de Kursk i Oriol, lluitaven els nostres pares i germans, i nosaltres, aleshores adolescents de quinze anys, treballàvem al *kolkhoz*. La dura feina quotidiana del camp requeia sobre les nostres espatlles encara tendres. Els dies de la sega eren especialment feixucs. No tornàvem a casa durant setmanes senceres, ens passàvem nit i dia al tros, a l'era o de camí a l'estació, on portàvem el gra.

Un d'aquells dies xafogosos, quan les falçs esdevenien quasi roents per la sega, tot tornant de l'estació amb la carreta buida, vaig decidir passar per casa.

A tocar d'un gual, damunt d'un petit turó on acaba el carrer, hi ha dues finques encerclades per una sòlida tanca de tova. Al voltant s'alcen uns pollancre. Allà hi ha les nostres cases. Les dues fa-

mílies som veïnes des de fa molt de temps. Jo pertanyo a la Casa Gran. Dels meus dos germans, tots dos més grans que jo, tots dos solters, i tots dos al front, feia temps que no en teníem cap notícia.

El meu pare, un vell fuster, resava a l'alba la salat i se n'anava al pati comú, on tenia el taller. No tornava a casa fins al capvespre.

A casa es quedaven la mare i la meva germana petita.

A la finca del costat, o com en diuen al poblat, la Casa Petita, hi viu la nostra família més estreta. No sé si els besavis o rebesavis eren germans, però dic que és estreta perquè vivíem com una sola família. Era així des dels temps nòmades, quan els nostres avantpassats muntaven el campament plegats i plegats pasturaven el bestiar. Nosaltres vam conservar aquesta tradició. Quan al poblat va arribar la col·lectivització, els nostres pares es van construir la casa l'una al costat de l'altra. No només nosaltres, sinó també tot el carrer Aràlskaia, que s'estén al llarg del poblat entre dos rius; som tots de la mateixa tribu, tots del mateix clan.

Poc després de la col·lectivització, el cap de la Casa Petita va morir. La dona es va quedar sola amb dos nens petits. Segons l'antic costum de l'*adat*¹ tribal, que aleshores encara es respectava

1 Conjunt de costums, tradicions i pràctiques legals d'època preislàmica presents en alguns pobles del Caucas i de l'Àsia Central. (Totes les notes són de la traductora.)

al nostre poblat, no es podia deixar de banda una vídua amb fills, per això els membres de la tribu van fer que el meu pare s'hi casés. Era el seu deure envers els esperits dels avantpassats, atès que ell era el parent més proper al difunt.

Va ser així com a casa nostra va aparèixer una segona família. Si bé la Casa Petita era considerada una llar independent, amb finca i bestiar propis, en realitat vivíem junts.

La Casa Petita també havia enviat dos fills a les armes. El més gran, en Sàdiq, se n'hi havia anat poc després de casar-se. Rebiem cartes de tots dos, per bé que molt espaciades.

A la Casa Petita van quedar-hi la mare, a qui jo anomenava *kitxí-apà* —mare jove—, i la seva nora, l'esposa d'en Sàdiq. Totes dues treballaven al *kolkhoz* des del matí fins al vespre. La meva mare jove, una dona bona, condescendent i sense malícia, no es quedava enrere respecte als joves, en la feina, ja fos cavar sèquies o regar: en poques paraules, mantenia ferma l'aixada a les mans. El destí semblava haver-la premiat amb una nora treballadora. La Jamila estava a l'altura de la mare jove: incansable, hàbil, només amb un tarannà diferent.

Jo n'estava molt, de la Jamila. I ella de mi. Érem molt amics, però no gosàvem adreçar-nos entre nosaltres amb els nostres noms. Si haguéssim estat de famílies diferents, per descomptat que l'hauria anomenat Jamila. Però jo li deia *jené*, en

tant que dona del meu germà gran, i ella em deia a mi *kitxiné balà* —marrec—, si bé jo no era pas cap marrec i la diferència d'edat entre nosaltres era mínima. Però als poblats el costum és aquest: les nores anomenen els germans petits del marit *kitxiné balà*, o si no *kainí*, cunyat jove per part de marit.

La meva mare portava les regnes de les dues finques. L'ajudava la meva germana petita, una neneta graciosa amb els cabells trenats amb cordills. Mai no oblidaré la diligència amb què treballava aquells dies fatigosos. Era ella qui pasturava més enllà dels horts els xais i els vedells de totes dues cases, era ella qui collia fem i llenya per tenir sempre combustible per a la casa, i era ella, la meva germaneta de nassarró arromangat, qui paliava la solitud de la mare i la distreia dels foscos pensaments sobre els fills de qui no tenia notícies.

L'harmonia i la prosperitat que regnaven a la nostra gran família eren mèrit de la mare. Era la mestressa sobirana de totes dues finques, la protectora del foc sagrat de la llar. Havia entrat de molt jove a la família dels nostres avis nòmades i després en va honrar la memòria governant totes dues famílies amb justícia. Al poblat era considerada una de les mestresses més respectables, escrupoloses i expertes. A casa, tot estava sota la seva direcció. Al meu pare, si he de ser sincer, nin-

gú no el considerava cap de família. Sovint sentia com la gent, per un motiu o altre, deia: «Ah, no vagis pas a veure l'*ustak* (així és com anomenem respectuosament els artesans), només sap fer anar la destal. A casa seva, és la mare gran qui mana, més val que vagis a veure-la a ella...».

Val a dir que jo, malgrat la joventut, m'entremetia de tant en tant en els assumptes de la llar. Només podia fer-ho perquè els meus germans grans havien anat a la guerra. I sovint, en broma o fins i tot seriosament, deien que jo era el *jiguit*² de les dues famílies, el paladí i sustentador. N'estava orgullós, i el sentit de responsabilitat no m'abandonava. A més a més, la mare encoratjava la meua independència. Volia que fos pràctic i espavilat, no com el pare, que es passava el sant dia ribotejant i serrant sense badar boca.

Així doncs, aquell dia vaig aturar la carreta davant de casa, a l'ombra d'un salze, vaig afluixar les regnes i, tot dirigint-me cap a l'entrada, vaig veure al pati l'Orozmat, el nostre capatàs. Muntava el cavall amb la crossa lligada a la sella, com sempre. Al seu costat hi havia la mare. Discutien sobre alguna cosa. En atansar-m'hi, vaig sentir la veu de la mare:

—I ara, de cap manera! Déu t'agafi confessat,

2 A l'Àsia Central i el Caucas, genet guerrer, expert i valent.

on s'és vist que una dona carregui sacs al carro? No, nano, deixa la meva jove en pau, que treballi com ho ha fet fins ara. Jo prou que no dono a l'abast. Aviam si tu ets capaç de dirigir dues finques! Sort en tinc que si més no la nena ha crescut una mica... Fa una setmana que vaig encarcarada, els ronyons em fan tant de mal com si hagués enfeltrat, i el blat de moro està allà pansint-se, espera l'aigua! —deia amb vehemència, ficant-se una vegada i una altra la punta del turbant dins el coll del vestit. Solia fer-ho quan estava empipada.

—Però què s'ha pensat? —va exclamar desesperat l'Orozmat, balancejant-se damunt la sella—. Si jo tinguéis cama, i no aquest monyó, que li hauria demanat res? És clar que m'estimaria més ser jo mateix qui carregués els sacs al carro i arriés els cavalls, com abans! No és pas una feina de dones, ja ho sé prou, però on trobar-los els homes ara com ara? Per això hem decidit reclutar les dones dels soldats. Vostè ens refusa la seva jove, mentre que a nosaltres els caps ens diuen el nom del porc... Els soldats necessiten pa, i nosaltres no podem complir el pla. Com podem seguir així? On anirem a parar?

M'hi vaig acostar arrossegant el fuet per terra i, quan el capatàs em va veure, va alegrar-se'n d'allò més, com si se li acabés d'acudir una idea.

—Però bé, si tant pateix per la seva jove, aquí hi ha el seu *kainí* —va dir tot content asse-

nyalant-me a mi—, ningú gosarà acostar-se a la noia. No en dubti pas! El nostre Seït és un bon jan. Aquest jovent és el nostre puntal, només ells ens treuen de pena.

La mare no va deixar que el capatàs acabés.

—Però quina fila que fas, pelacanyes! —va somriure—. Vas amb unes grenyes... El nostre pare mira que n'és, eh, no troba mai temps per rapar-li el cap al seu fill...

—Doncs molt bé, que avui els vells amanyaguin el teu fill a casa, i que li tallin els cabells —va continuar hàbilment l'Orozmat amb el to de la mare—. Seït, queda't avui a casa, que els cavalls mengin, i demà al matí donarem la carreta a la Jamila: treballareu junts. Mira el que et dic, tu en respons. No s'amoïni, *baibitxé*,³ que en Seït no permetrà que ningú la maltracti. I, posats a fer, els hi enviaré en Daniar. Ja el coneix, no té malícia: sí, és aquell que va tornar fa no gaire del front. O sigui que aniran tots tres a portar el gra a l'estació. Qui gosarà molestar la seva jove? M'equivoco, Seït? Què en penses? Mira, volem posar la Jamila com a carretera, però la mare no hi està d'acord. Parla-hi tu.

Em va afalagar l'elogi del capatàs i que em consultés com si fos un adult. A més a més, ja

3 Tractament respectuós adreçat a la primera i principal esposa d'un matrimoni polígam segons la tradició dels pobles nòmades kirguís i kazakhs.

m'ho estava imaginant, seria fantàstic anar amb la Jamila a l'estació. Fent un posat seriós, li vaig dir a la mare:

—No li passarà res. Què et penses, que se la menjaran els llops, o què?

I, com un carreter expert, vaig escopir per enmig de les dents i vaig arrossegar el fuet rere meu balancejant les espatlles amb un aire greu.

—Mi-te'hl! —es va sorprendre la mare, com alegrant-se'n, però de seguida em va escridassar—. Ja et faré veure jo els llops! Què en saps, tu! D'on et ve ara tanta saviesa?

—Qui ho pot saber, si no ell? És el *jiguit* de les vostres dues famílies, en pot estar ben orgullosa! —va intervenir en ajut meu l'Orozmat tot mirant la mare amb precaució, no fos que es tornés a entossudir.

Però la mare no li va replicar, només va abaixar una mica el cap i va dir, sospirant profundament:

—Quin *jiguit* ni què romanços, si encara és un nen! I treballa nit i dia... Els nostres *jiguits* estimats, ves a saber on són! Les finques ens han quedat desertes, com un campament abandonat...

Jo ja m'havia allunyat i no vaig sentir què més deia la mare. Tot caminant, vaig donar un cop de fuet a la cantonada de la casa fent polseguera i, sense respondre al somriure de la meva germaneta, que estava preparant fem sec al pati, vaig passar sota la marquesina amb aires d'importància.

Allà em vaig ajupir a la gatzoneta i, sense presses, em vaig rentar les mans amb l'aigua d'una gerra. Després vaig entrar a l'habitació, vaig beure una tassa de llet agra i me'n vaig emportar una altra a l'ampit de la finestra, on vaig començar a esmollar-hi pa.

La mare i l'Orozmat encara eren al pati. Però ja no discutien, sinó que mantenien una conversa tranquil·la en veu baixa. De segur que parlaven dels meus germans. La mare s'eixugava contínuament els ulls inflats amb la màniga del vestit i, consirosa, assentia amb el cap a les paraules de l'Orozmat, que evidentment la consolava, mentre ella mirava amb els ulls emboirats a la llunyania, per sobre dels arbres, com esperant veure-hi els fills.

En deixar-se emportar per la tristesa, la mare devia avenir-se a la proposta del capatàs. I ell, satisfet d'haver-se sortit amb la seva, va arriar el cavall amb les xurriaques i va sortir del pati trotant àgilment.

Ni la mare ni jo sospitàvem com acabaria tot plegat.

No dubtava gens que la Jamila es manejaria bé amb la carreta tirada per dos cavalls. Coneixia els animals perquè era filla d'un eugasser de Bakaïr,